

Karolina Kasprzak

Brak zwrotu opłaty sądowej jako przeszkoda do zawierania ugody pozasądowej

Court Costs – an Obstacle to Out-of-Court Settlements

Wprowadzenie

Ugoda stanowi jedną z podstawowych instytucji prawa cywilnego, która ma swoje korzenie jeszcze w prawie rzymskim (Szpunar, 1995, s. 4). W polskiej procedurze cywilnej ugoda została uregulowana w ujęciu materialnoprawnym w art. 917 i art. 918 Kodeksu cywilnego (Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, tekst jedn. Dz. U. z 2023 r. poz. 1360 z późn. zm., dalej: k.c.). Mimo iż mogłoby się wydawać, że ustawodawca dosyć zdawkowo potraktował przedmiot niniejszych rozważań, to odgrywa ona coraz większą rolę w obrocie prawnym.

W formie ugody może zostać uregulowany każdy stosunek prawny w sferze prawa prywatnego, o ile jego treść nadaje się do swobodnego ukształtowania. Ugoda może zostać zawarta na płaszczyźnie zobowiązaniowej, ale także rzeczowej (np. w przedmiocie zarządzania nieruchomością; Postanowienie Sądu Najwyższego, 20 lutego 1974, II CR 697/73). Z ugodą spotkamy się m.in. na gruncie prawa spadkowego (dział spadku; Uchwała Sądu Najwyższego (7), 17 czerwca 1987, III CZP 87/86), prawa pracy (np. roszczenia stron związane z rozwiązaniem stosunku pracy¹) czy prawa rodzinnego (np. ustalenie kontaktów rodziców z dzieckiem; Uchwała Sądu Najwyższego, 21 października 2005, III CZP 75/05).

¹ Na podstawie art. 469 Kodeksu postępowania cywilnego (Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, tekst jedn. Dz. U. z 2023 r. poz. 1550 z późn. zm., dalej: k.p.c.) sąd uzna zawarcie ugody „[...] za niedopuszczalne [...] wówczas, gdyby czynność ta naruszała słuszny interes pracownika lub ubezpieczonego” (Postanowienie Sądu Najwyższego, 5 lipca 2002, I PKN 172/01).

Na mocy ugody strony czynią sobie wzajemne ustępstwa w zakresie istniejącego między nimi stosunku prawnego, celem uchylenia niepewności co do roszczeń wynikających z tego stosunku, zapewnienia wykonania żądań, uchylenia istniejącego bądź mogącego powstać sporu. Zgodnie ze stanowiskiem Sądu Najwyższego (SN) można wyróżnić dwa rodzaje ugód, a mianowicie przekształcające charakter dotychczasowego, pierwotnego stosunku prawnego oraz takie, w których strony mogą w ugodzie przekształcić charakter prawny dotychczasowego stosunku prawnego ze skutkami nowacji, o której mowa w art. 506 § 1 k.c. (Uchwała Sądu Najwyższego, 18 grudnia 1985, III CZP 64/85; Misztal-Konecka, 2019). Ugoda jest to umowa ustalająca, tzn. „[...] mająca na celu nadanie stosunkowi prawnemu cechy pewności i bezsporności” (Pyziak-Szafnicka, 2011, s. 977), przy czym nie tworzy nowego stosunku, ale prowadzi do doprecyzowania lub zmiany już istniejącego (Pyziak-Szafnicka, 2011)². W wyroku z dnia 12 kwietnia 2018 r. SN wskazał, że ugoda

[...] dotyczy stosunku prawnego łączącego strony, przy czym w ramach tego stosunku mogą zostać uregulowane kwestie odnoszące się do poszczególnych roszczeń objętych jego treścią. Należy przy tym założyć, że przedmiotem ugody stają się wszystkie roszczenia wynikające z danego stosunku prawnego – tego, który został ugodą objęty (Wyrok Sądu Najwyższego, 12 kwietnia 2018, II CSK 375/17).

Ugoda sądowa znajduje swoje odzwierciedlenie w art. 233 k.p.c. Ustawodawca niniejszym pojęciem posłużył się także w art. 1157 k.p.c., w myśl którego: „Jeżeli przepis szczególny nie stanowi inaczej, strony mogą poddać pod rozstrzygnięcie sądu polubownego: 1) spory o prawa majątkowe, z wyjątkiem spraw o alimenty; 2) spory o prawa niemajątkowe, jeżeli mogą one być przedmiotem ugody sądowej”. Na płaszczyźnie Kodeksu postępowania cywilnego wymienia się ugodę zawartą w postępowaniu pojednawczym przed wniesieniem pozwu (zob. art. 184 k.p.c.), w trakcie zawisłości sprawy przed sądem (zob. art. 223 § 1 k.p.c.) oraz w postępowaniu przed mediatorem (zob. art. 183¹–183¹⁵ k.p.c.). Zgodnie z wolą stron, ugoda sądowa może wywoływać skutek materialnoprawny, czyli w sferze łączącego strony stosunku prawnego, i procesowy w postaci wyłączenia dalszego postępowania co do istoty sporu (zob. Postanowienie Sądu

² Strony, zawierając ugodę, uprawnione są do potwierdzenia, zmiany czy też rozwiązania istniejącego między nimi stosunku prawnego. Ugoda nie może kreować nowego stosunku prawnego (Wyrok Sądu Najwyższego, 4 lutego 2004, I CK 178/03).

Apelacyjnego w Rzeszowie, 14 września 1992, III APz 2/92; Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi, 26 listopada 2013, III APa 25/13).

Uгода mediacyjna jest umową zawieraną przez zainteresowane strony, w obecności podmiotu trzeciego w osobie mediatora, na mocy której czynią wobec siebie wzajemne ustępstwa, regulując łączący je stosunek prawny (Buczkowski, 2010, s. 39–44). Uгода zawarta przed mediatorem ma charakter dokumentu prywatnego i dopiero po jej zatwierdzeniu przez sąd ma moc prawną ugody zawartej przed sądem (zob. art. 183¹⁵ k.p.c.). W przypadku ugody podlegającej wykonaniu w drodze egzekucji zatwierdzenie ugody następuje przez nadanie jej klauzuli wykonalności i wówczas ugoda taka jest tytułem wykonawczym (zob. art. 183¹⁵ § 1 zdanie drugie k.p.c.; Zembrzusi, 2020). Natomiast w razie zawarcia przez strony ugody, która nie podlega wykonaniu w postępowaniu egzekucyjnym, sąd zatwierdza ją postanowieniem i wówczas ma ona moc prawną ugody zawartej przed sądem (zob. art. 183¹⁵ zdanie pierwsze § 1 k.p.c.). Różnicą między ugodą zawartą przed sądem a przed mediatorem jest to, że jedynie ugoda zawarta przed sądem ma moc równą aktom notarialnym (Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach, 23 września 2016, I ACa 404/16). Warto podkreślić, iż sąd może odmówić zatwierdzenia porozumienia zawartego przed mediatorem, jeżeli ugoda jest sprzeczna z prawem lub zasadami współżycia społecznego albo zmierza do obejścia prawa, a także gdy jest niezrozumiała lub zawiera sprzeczności (zob. art. 183¹⁴ § 3 k.p.c.).

W polskim porządku prawnym coraz bardziej popularna staje się ugoda pozasądowa. Strony zawierają porozumienie poza sądem, zatem nie jest ono zaprotokołowane w protokole rozprawy. Uгода pozasądowa może być zawarta, niezależnie na jakim etapie znajduje się sprawa, czy jest jeszcze przed wniesieniem pozwu, czy też już w trakcie postępowania sądowego. Obowiązkiem stron jest wyłącznie poinformowanie sądu o polubownym załatwieniu sprawy, jeśli sprawa jest zawisła przed sądem. Uгода pozasądowa w odróżnieniu od ugody sądowej (która została uregulowana w art. 10, art. 184 i nast., art. 223 oraz art. 777 k.p.c.), co do zasady, nie jest tytułem egzekucyjnym³, zatem w konsekwencji powoduje, że w razie niewykonania jej postanowień przez którąkolwiek ze stron, niezbędnym pozostaje wszczęcie postępowania sądowego, celem uzyskania tytułu wykonawczego i skierowania sprawy do egzekucji (Wyrok Sądu Najwyższego, 12 kwietnia 2018, II CSK 375/17). Porozumienie niesie za sobą skutki wynikające z faktu „rzeczy ugodzonej”. Zatem skutecznie podniesiony w toku postępowania

³ Chyba że na mocy przepisów szczególnych ugoda pozasądowa jest tytułem egzekucyjnym, np. ugoda zawarta przed upoważnionym geodetą przy wznowieniu granic czy też ugoda pozasądowa zawarta w formie aktu notarialnego, która zawiera oświadczenie o poddaniu się egzekucji (art. 777 k.p.c.).

zarzut *res transacta* niesie za sobą skutki o charakterze materialnoprawnym, czyli powoduje dla strony inicjującej proces oddalenie powództwa, a nie odrzucenie pozwu. Strony mogą uchylić się od skutków prawnych ugody pozasądowej, stosownie do okoliczności (art. 918 k.c., a także art. 82–83, art. 87 k.c.), ponieważ mają do niej zastosowanie wszystkie przepisy dotyczące czynności prawnych (Wyrok Sądu Najwyższego, 12 kwietnia 2018, II CSK 375/17). Niewykonanie ugody lub jej nienależyte wykonanie nie powoduje utraty jej ważności i powrotu do stanu sprzed jej zawarcia. Niewykonanie ugody rodzi odpowiedzialność opartą na art. 471 k.c. (Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie, 21 lutego 2013, I ACa 794/12). Ugoda dokonująca się poza sądem nie kończy i nie może zakończyć postępowania sądowego, bowiem strona w tym celu musi podjąć czynność procesową mieszczącą się w dyspozycji formalnej. W określonych sytuacjach może być bodźcem do podjęcia przez stronę stosownego aktu dyspozycyjnego, najczęściej cofnięcia pozwu albo zgodnego wniosku o zawieszenie postępowania (Feliga, 2023, komentarz do art. 79 u.k.s.s.c.).

1. Ugoda sądowa a zwrot opłaty

W ustawie o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, tekst jedn. Dz. U. z 2023 r. poz. 1144 z późn. zm., dalej: u.k.s.s.c.) wymieniono szereg przypadków, w których stronie przysługuje zwrot opłaty w sytuacji zawarcia ugody sądowej bądź ugody zawartej przed mediatorem (w myśl art. 79 ust. 1 pkt 1 lit h u.k.s.s.c.).

Art. 79. 1. Sąd z urzędu zwraca stronie:

1) całą uiszczoną opłatę od:

[...]

h) pisma wszczynającego postępowanie w pierwszej instancji oraz zarzutów od nakazu zapłaty, jeżeli postępowanie zakończyło się zawarciem ugody przed rozpoczęciem rozprawy przed sądem pierwszej instancji;

2) trzy czwarte uiszczonej opłaty od:

a) pisma wszczynającego postępowanie w pierwszej instancji oraz zarzutów od nakazu zapłaty, jeżeli w toku postępowania sądowego zawarto ugodę przed mediatorem po rozpoczęciu rozprawy,

[...]

3) połowę uiszczonej opłaty od:

[...]

- c) pisma wszczynającego postępowanie w pierwszej instancji oraz zarzutów od nakazu zapłaty, jeżeli postępowanie w pierwszej instancji zakończyło się zawarciem ugody sądowej po rozpoczęciu rozprawy,
- d) pisma wszczynającego postępowanie w drugiej instancji, w której sprawa zakończyła się zawarciem ugody sądowej.

W art. 79 ust. 1 u.k.s.s.c. pojęcie ugody pojawia się dwukrotnie, tj. w pkt 1 lit h, w którym ustawodawca posługuje się określeniem „ugoda”, oraz w pkt 3, który stanowi o „ugodzie sądowej”, co od początku obowiązywania niniejszej normy budziło w sądach powszechnych głębokie wątpliwości co do jego stosowania. W konsekwencji powstały dwie linie orzecznicze. Według pierwszego stanowiska art. 79 ust. 1 pkt 1 lit. h u.k.s.s.c. w części, w której odnosi się do zwrotu całej opłaty w razie zawarcia ugody przed rozpoczęciem rozprawy przed sądem I instancji, dotyczy także ugód zawieranych poza sądem. Sąd Okręgowy w Warszawie w postanowieniu z dnia 12 czerwca 2017 r. (Postanowienie Sądu Okręgowego w Warszawie, 12 czerwca 2017, XXIII Gz 90/17), odnosząc się do celu, jaki przyświecał wymienionej normie, a mianowicie stworzenie zachęty do korzystania przez strony z polubownych metod rozwiązywania konfliktów, podał, że nie należy wiązać skutku zwrotu opłaty wyłącznie z ugodą zawartą przed mediatorem lub ugodą sądową. W ocenie sądu pod pojęciem „ugody” rozumieć należy także tzw. ugodę pozasądową. W postanowieniu podkreślono, że celem przywołanej ugody jest uchylenie sporu istniejącego już między stronami, szczególnie wartościując pozasądowe rozwiązanie sprawy jako podjęte samodzielnie, bez angażowania siebie i sądu w długo trwającą i często kosztowną procedurę. W orzeczeniu sąd zwrócił uwagę, że przy zastosowaniu niniejszej regulacji pierwszorzędne znaczenie ma fakt zawarcia ugody pomiędzy stronami, a nie wyłącznie to, że skutkiem jej zawarcia było cofnięcie przez powoda pozwu, stanowiące bezpośrednią podstawę umorzenia postępowania (art. 355 § 1 k.p.c.). Sąd nazywa przepis art. 79 ust. 1 pkt 1 lit. h u.k.s.s.c. regulacją szczególną, wskazując, że przy stanie faktycznym teżej sprawy wyłączona została możliwość zastosowania art. 79 ust. 1 pkt 3 lit. a u.k.s.s.c., stanowiącego o zwrocie połowy opłaty po cofnięciu pozwu przed rozpoczęciem posiedzenia, na które sprawa została skierowana. Ponadto w uzasadnieniu zwrócono uwagę na fakt, że ustawodawca w art. 79 u.k.s.s.c. kilkakrotnie posługuje się pojęciem „ugody”, rozróżniając ugodę sądową (art. 79 ust. 1 pkt 3 lit. d u.k.s.s.c.) i ugodę zawartą przed mediatorem (art. 79 ust. 1 pkt 2 lit. a u.k.s.s.c.), wyprowadzając jednocześnie wniosek, że ugoda z art. 79 ust. 1 pkt 1 lit. h u.k.s.s.c., co do zasady, nie może być sądową, gdyż ta wymaga rozprawy, dlatego też może być zawarta między stronami poza sądem.

W tym samym orzeczeniu podkreślono, że sąd orzekający musi mieć jasne i oczywiste informacje uzasadniające zastosowanie omawianej normy⁴, natomiast ciężar dowodu spoczywa na cofającym pismo wszczynające w sprawie. Innymi słowy, powód musi wykazać, że zawarł ugodę pozasądową (Postanowienie Sądu Najwyższego, 12 kwietnia 2012, II CZ 208/11), np. poprzez złożenie odpisu ugody pozasądowej wraz z wnioskiem o cofnięcie pozwu. Niektóre sądy uznawały też, że wystarczające jest oświadczenie obu stron o jej zawarciu (Postanowienie Sądu Okręgowego w Bydgoszczy, 27 października 2016, VIII Gz 165/16). Niniejsze stanowisko, choć było niejednolite, znajdowało swoje zastosowanie także w orzeczeniach innych sądów powszechnych (Postanowienie Sądu Okręgowego w Rzeszowie, 24 lutego 2017, VI Gz 52/17)⁵. Dla przykładu Sąd Apelacyjny w Krakowie w postanowieniu z dnia 5 grudnia 2016 r. (Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie, 5 grudnia 2016, I ACz 2121/16) przyjął, że art. 79 ust. 1 pkt 1 lit. h u.k.s.s.c. znajduje zastosowanie wówczas, gdy uгода zostaje zawarta w sprawie, w której wniesiono pozew, natomiast motywacja powodów do cofnięcia pozwu związana z zawarciem ugody w innej sprawie nie jest wystarczająca, by przyjąć, że doszło do spełnienia przesłanki określonej w przywołanym przepisie.

W opozycji do przedstawionych powyżej stanowisk stanął Sąd Okręgowy w Toruniu, który w postanowieniu z dnia 12 września 2016 r. (Postanowienie Sądu Okręgowego w Toruniu, 12 września 2016, VI Gz 149/16) stanowczo wskazał, że bez wątpienia w art. 79 ust. 1 pkt 1 lit. h u.k.s.s.c. nie chodzi o ugodę pozasądową, lecz np. o ugodę zawartą przed mediatorem. Za takim stanowiskiem w ocenie sądu przemawia brzmienie art. 79 ust. 1 pkt 2a u.k.s.s.c. nakazującego sądowi zwrot trzech czwartych opłaty od pozwu, jeżeli w toku postępowania sądowego zawarto ugodę przed mediatorem, nawet jeżeli mediacje toczyły się z własnej inicjatywy stron, a nie wskutek skierowania przez sąd. Różnica polega na tym, że w tym ostatnim przypadku uгода przed mediatorem jest zawarta po rozpoczęciu

⁴ Sąd Okręgowy w Warszawie w postanowieniu z dnia 12 czerwca 2017 r. wskazał: „Niezależnie od powyższego trzeba podkreślić, że w takim stanie faktycznym, gdy zawarto ugodę pozasądową, co do przedmiotu sporu, sąd orzekający musi mieć jasne i oczywiste informacje uzasadniające zastosowanie art. 79 ust. 1 pkt 1 lit. h u.k.s.s.c. Powód, który cofa pozew winien wskazać na okoliczności uzasadniające przyczynę cofnięcia, jaką jest zawarcie ugody między stronami. Ciężar dowodu, że żądanie zwrotu całej opłaty od pozwu jest zasadne, obciąża powoda” (Postanowienie Sądu Okręgowego w Warszawie, 12 czerwca 2017, XXIII Gz 90/17).

⁵ Sąd Okręgowy w Rzeszowie w postanowieniu z dnia 24 lutego 2017 r. wprost wskazał, że powód, cofając pozew ze względu na zawarcie ugody pozasądowej i wnosząc o zwrot opłaty od pozwu, nie wykazał jej zawarcia, a załączając do zażalenia niepoświadczoną za zgodność kopię ugody, która nie została zaopatrzona w podpis dłużnika i bez wskazania kwoty, na jaką opiewa, nie usunął wątpliwości sądu, czy uгода pozasądowa rzeczywiście została zawarta i leżała faktycznie u podstaw cofnięcia pozwu (Postanowienie Sądu Okręgowego w Rzeszowie, 24 lutego 2017, VI Gz 52/17).

rozprawy. Ponadto potwierdzeniem jest art. 355 § 2 *in fine* k.p.c. stanowiący, że postanowienie o umorzeniu postępowania może zapaść na posiedzeniu niejawnym, jeżeli strony zawarły ugodę przed mediatorem, którą zatwierdził sąd. W konsekwencji hipoteza art. 79 ust. 1 pkt 1 lit h u.k.s.s.c. nie obejmuje zawarcia ugody pozasądowej⁶. Podobne stanowisko zostało powielone w innych orzeczeniach sądów powszechnych (zob. Postanowienie Sądu Okręgowego w Rzeszowie, 1 lutego 2017, VI Gz 15/17; Postanowienie Sądu Okręgowego w Toruniu, 13 listopada 2017, VI Gz 232/17; Postanowienie Sądu Okręgowego w Toruniu, 29 grudnia 2017, VI Gz 228/17; Postanowienie Sądu Okręgowego w Rzeszowie, 16 stycznia 2018, VI Gz 329/17), a następnie potwierdzone w uchwale SN z dnia 23 lutego 2018 r. (Uchwała Sądu Najwyższego, 23 lutego 2018, III CZP 88/17).

Zwrot całej uiszczzonej opłaty następuje także w razie cofnięcia pozwu o rozwód lub o separację wniesionego w procesowym postępowaniu odrębnym w sprawach małżeńskich albo wniosku o separację na zgodny wniosek stron złożonego w postępowaniu nieprocesowym, w związku z pojednaniem stron w I instancji, w konsekwencji czego sąd orzekający umorzył postępowanie. Inne przyczyny cofnięcia wyżej wymienionych pism niż pojednanie małżonków, nawet jeżeli doprowadziły do umorzenia postępowania, nie stanowią podstawy do zwrotu całej uiszczzonej opłaty na podstawie niniejszego przepisu (Feliga, 2023, komentarz do art. 79 u.k.s.s.c.).

Artykuł 79 ust. 1 pkt 2 u.k.s.s.c. reguluje zwrot przez sąd z urzędu trzech czwartych uiszczzonej opłaty od pisma wszczynającego postępowanie w I instancji, jeżeli w toku postępowania sądowego zawarto ugodę przed mediatorem. Należy wskazać, że niniejsza norma nie została sformułowana w pełni w sposób prawidłowy, bowiem samo zawarcie ugody przed mediatorem nie jest równoznaczne ze zwrotem opłaty od pisma. Jak już wspomniano na początku, niezbędne jest zatwierdzenie ugody przez sąd; w przypadku gdy jest ona wykonalna w drodze egzekucji – poprzez nadanie klauzuli wykonalności, natomiast jeśli nie – sąd wydaje postanowienie na posiedzeniu niejawnym (zob. art. 183¹⁴ § 2 k.p.c.). Po zatwierdzeniu ugody zawartej przed mediatorem sąd wydaje postanowienie o umorzeniu postępowania (zob. art. 355 k.p.c.). Uprawomocnienie się tego

⁶ W uzasadnieniu Sąd Okręgowy w Toruniu (Postanowienie Sądu Okręgowego w Toruniu, 12 września 2016, VI Gz 149/16) odniósł się do ugody pozasądowej, wskazując, że wynikiem zawarcia ugody tego rodzaju jest z reguły, jak to miało miejsce w sprawie, cofnięcie pozwu przez powoda. W takim natomiast przypadku zakres zwrotu uiszczzonej opłaty od pozwu zależy od tego, na jakim etapie postępowania sądowego miała miejsce ta czynność procesowa. Zwrot całej uiszczzonej opłaty ma miejsce wówczas, gdy cofnięcie pozwu nastąpiło przed wysłaniem jego odpisu pozwanemu (art. 79 ust. 1 pkt 1b u.k.s.s.c.), natomiast zwrot połowy opłaty w razie cofnięcia pozwu przed rozpoczęciem posiedzenia, na które sprawa została skierowana (art. 79 ust. 1 pkt 3a u.k.s.s.c.).

postanowienia inicjuje obowiązek sądu zwrotu trzech czwartych uiszczonyj opłaty od pisma wszczynającego postępowanie przed sądem I instancji, niezależnie od tego, czy ugodę przed mediatorem zawarto przed sądem I czy II instancji (Feliga, 2023, komentarz do art. 79 u.k.s.s.c.).

2. Uгода pozasądowa a brak zwrotu opłaty

Zawarcie ugody poza sądem nie powoduje zwrotu opłaty w całości od pisma wszczynającego postępowanie w sprawie, nawet jeżeli nastąpiło przed rozpoczęciem rozprawy przed sądem I instancji. Takie stanowisko przyjął SN w uchwale z dnia 23 lutego 2018 r. (Uchwała Sądu Najwyższego, 23 lutego 2018, III CZP 88/17) na podstawie następującego stanu faktycznego.

W sprawie o zapłatę, po wydaniu nakazu zapłaty uwzględniającego żądanie powoda i wniesieniu sprzeciwu przez stronę pozwaną, doszło do zawarcia przez strony ugody pozasądowej. W następstwie powód cofnął pozew i zażądał zwrotu uiszczonyj opłaty sądowej. Sąd rejonowy umorzył postępowanie i zwrócił powodowi połowę opłaty uiszczonyj od pozwu, wskazując art. 79 ust. 1 pkt 3 u.k.s.s.c. jako podstawę orzeczenia. W wyniku wniesienia przez powoda zażalenia na powyższe postanowienie sąd okręgowy przedstawił SN zagadnienie prawne: „Czy hipoteza art. 79 ust. 1 pkt 1 lit. h ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz. U. z 2010 r. Nr 90, poz. 594 tekst jednolity) obejmuje swoim zakresem także zawarcie ugody pozasądowej?”. Sąd Najwyższy podjął następującą uchwałę: „Przepis art. 79 ust. 1 pkt 1 lit. h ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2018 r. poz. 300) dotyczy wyłącznie ugody sądowej oraz ugody zawartej przed mediatorem” (Uchwała Sądu Najwyższego, 23 lutego 2018, III CZP 88/17). Treść uchwały wprost wskazuje wykładnię w zakresie zwrotu opłaty od pisma wszczynającego postępowanie w I instancji oraz zarzutów od nakazu zapłaty, w razie zawarcia przez strony ugody pozasądowej jeszcze przed terminem pierwszej rozprawy w I instancji.

Stanowisko SN nie zamyka jednak ostatecznie kontrowersji związanych z wyżej wskazaną interpretacją przywołanego przepisu. Mając na uwadze główny cel, jaki przyświecał ustawodawcy, czyli propagowanie metod polubownego załatwiania sporów, brak jakiegokolwiek rekompensaty poprzez zwrot opłaty w całości bądź w części (gdy doszło już do doręczenia pisma wszczynającego postępowanie w sprawie stronie przeciwnej) w sytuacji pozasądowego załatwienia sprawy przez strony, niewątpliwie godzi w ideę przyświecającą ustawie. Nie można tracić z pola

widzenia sytuacji panującej w polskim sądownictwie, a mianowicie przybywającej z roku na rok coraz większej ilości spraw, przy jednocześnie wzrastającej liczbie wakatów na stanowiskach sędziowskich i asesorskich. Referaty sięgające w wydziałach rodzinnych, cywilnych i gospodarczych po kilkaset (nawet do tysiąca) spraw powodują, że na kolejne rozprawy czy też posiedzenia zainteresowani muszą niejednokrotnie czekać długie miesiące, a nawet lata.

Należy stanowczo podkreślić, że wiele spraw wymaga jak najszybszego rozwiązania, tj. zakończenia sporu. Perspektywa kilkumiesięcznego, a czasami nawet liczonego w latach oczekiwania na kolejny termin rozprawy jest nie dopuszczalna, biorąc pod uwagę np. kondycję finansową stron postępowania i negatywne konsekwencje, jakie może za sobą nieść, np. utratę płynności finansowej. W sprawach, w których wartość przedmiotu sporu jest wysoka, choć jest to pojęcie względne i będzie dla każdego inna, co wiąże się automatycznie z wysoką opłatą od pisma wszczynającego sprawę, ma szczególne znaczenie dla formy, w jakiej strony mogłyby polubownie załatwić zawisły między nimi spór. Strony mogłyby zdecydować się na drogę pozasądową, pomimo zawisłości postępowania przed sądem, jednakże niewątpliwie odstrasza ją wizja braku zwrotu opłaty od pisma wszczynającego postępowanie przed sądem sięgająca niejednokrotnie kilkudziesięciu tysięcy złotych.

Wydaje się, że jest to duża luka, w szczególności w ustawie o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, która winna być przez ustawodawcę uzupełniona. W wielu przypadkach strony są w stanie samodzielnie bądź przy pomocy pełnomocników dojść do porozumienia. Istotne znaczenie ma wtedy czas – ze względu na tendencję do zmiany zdania osób pozostających w sporze, a nawet wahań nastrojów. Zawarcie ugody przed sądem wymaga oczekiwania na przydzielenie miejsca na wokandzie, które poprzedzone jest odpowiednim wnioskiem, zarządzeniem, wymianą korespondencji. Przy obecnym braku uregulowania sposobu rozstrzygnięcia o kosztach w przypadku zawarcia ugody pozasądowej strony często stają przed wyborem: rychłe zakończenie sporu bądź utrata wysokiej opłaty uiszczonej od pisma wszczynającego postępowanie w sprawie. Ustawodawca powinien zapewnić obywatelom możliwość jak najszybszego uregulowania sprawy.

Ugoda pozasądowa wydaje się w pewnym stopniu dyskredytowana w obszarze opłat sądowych, zestawiając ją z ugodą sądową czy z ugodą zawartą przed mediatorem, mimo że – podobnie jak wymienione – jest jedną z form polubownego załatwienia sporu.

W ocenie SN (Uchwała Sądu Najwyższego, 23 lutego 2018, III CZP 88/17), gdyby przepis o zwrocie całości opłaty odnosił się także do ugód pozasądowych, to istniałoby ryzyko, że strony, antydatując zawarcie ugody, mogłyby

wpływać na zwrot poniesionych kosztów sądowych. Ponadto w razie umowy stron i pozorowania zawarcia ugody pozasądowej mogłoby dochodzić do wyłączeń uiszczonej opłaty od pozwu. Przyznając słuszność obawom, jakie niesie za sobą umożliwienie zwrotu całości opłaty w przypadku zawarcia ugody pozasądowej, o których traktuje SN w uchwale, należy jednak zastanowić się *de lege ferenda*, czy nie istnieją rozwiązania, które mogłyby takie ryzyko zniwelować bądź całkowicie usunąć. Celem zachowania kontroli sądu w sprawie ustalenia kiedy faktycznie doszło do zawarcia ugody, czy nastąpiło to przed rozpoczęciem rozprawy, właściwe wydaje się uzależnienie zwrotu opłaty bądź jej części od daty złożenia podpisanej ugody w sądzie lub jej nadania przesyłką poleconą przez operatora pocztowego. Innymi słowy, data złożenia ugody w biurze podawczym sądu bądź nadania u operatora pocztowego – a nie data jej zawarcia – odnosiłaby skutek prawny dla zwrotu opłaty w całości, części bądź braku jej zwrotu. Brak zwrotu całości lub części opłaty od pisma wszczynającego postępowanie w sprawie, w razie zawarcia ugody pozasądowej przed rozpoczęciem pierwszej rozprawy, stanowi niewątpliwie zgrzyt wobec propagowanej polityki korzystania z alternatywnych dla sądu sposobów załatwienia spraw. Regulacja ta wymaga ponownej weryfikacji i docelowo nowelizacji.

Zawarcie ugody pozasądowej przez strony jest takim samym wyrazem woli stron jak porozumienie zawarte przed sądem bądź przed mediatorem. Strony mogą samodzielnie rozstrzygnąć zawisły pomiędzy nimi spór, zaoszczędzając czas, środki finansowe, a z drugiej strony odciążając wymiar sprawiedliwości. Ugoda pozasądowa bardzo często jest wykorzystywana w praktyce nie tylko przez osoby fizyczne, ale także podmioty gospodarcze. Omawiana forma załatwienia sprawy daje większą swobodę stronom wobec braku związania jakimikolwiek terminami sądowymi oraz stanowi duże ułatwienie pod kątem organizacyjnym. W treść ugody nie ingeruje sąd⁷, przez co pozostawiono stronom całkowitą swobodę kształtowania poszczególnych postanowień ugody, które referent rozpoznający sprawę mógłby zinterpretować np. jako sprzeczne z zasadami współżycia społecznego, choć same strony tak ich nie postrzegają. Ponadto zawarcie ugody pozasądowej zapewnia pełną prywatność, czego w obliczu zasady jawności posiedzeń nie może zagwarantować zawarcie ugody przed sądem.

⁷ Występują przypadki, w których sąd dokonuje analizy ugody pozasądowej złożonej przez strony, np. SN w postanowieniu z dnia 11 października 1995 r. wskazał: „[...] jeżeli warunkiem cofnięcia przez pracownika rewizji [obecnie: apelacji – K.K.] jest zawarcie ugody pozasądowej, to sąd rewizyjny [obecnie: II instancji – K.K.] obowiązany jest zapoznać się z treścią ugody i dokonać jej oceny z punktu widzenia przesłanek z art. 393 § 2 i art. 469 w zw. z art. 477⁷ KPC” (Postanowienie Sądu Najwyższego, 11 października 1995, I PRN 69/95).

Niemniej istotnym pozostaje wątek psychologiczny. Strony zwykle są bardziej związane z samodzielnie wypracowanym porozumieniem. Dzięki takiej formie rozwiązania sporu mogą również uniknąć stresu, który często pojawia się u pentów przed obliczem sądu.

Ustawodawca winien wziąć pod uwagę, jak wiele korzyści niesie za sobą ugoda pozasądowa z perspektywy zainteresowanych jej zawarciem oraz wypracować rozwiązanie, które uczynią ją jeszcze bardziej atrakcyjną i równą w zestawieniu do pozostałych alternatywnych metod rozstrzygnięcia sporów. Podstawowa zmiana, jaka winna nastąpić, niewątpliwie wiąże się z jednoznacznym uregulowaniem możliwości zwrotu opłaty i jej wysokości.

Należy zaznaczyć, że zawarcie ugody pozasądowej i cofnięcie na tej podstawie pisma wszczynającego postępowanie w sprawie może stanowić przesłankę zwrotu opłaty od cofniętego pisma, ale na innej podstawie (art. 79 ust. 1 pkt 1 lit. b albo art. 79 ust. 1 pkt 3 lit. a u.k.s.s.c.). Zawarcie ugody pozasądowej stanowi przesłankę umorzenia postępowania w związku z cofnięciem pozwu (art. 355 § 1 k.p.c.; Gonera, 2012, komentarz do art. 79 u.k.s.s.c.).

Zakończenie

Zasadniczą funkcją ugody jest likwidowanie w sposób kompromisowy konfliktów w zakresie stosunków cywilnoprawnych bez udziału aparatu wymiaru sprawiedliwości – w sposób niesformalizowany oraz dogodny dla stron. Potencjalnie prowadzi to do zmniejszenia kosztów i może przyspieszyć wprowadzenie elementu pewności do stosunków między poróżnionymi stronami (Wyrok Sądu Najwyższego, 2 października 1969, II CR 508/69).

Ustawodawca poprzez wprowadzenie art. 79 ust. 1 pkt 1 lit. h u.k.s.s.c. miał na celu stworzenie zachęty do korzystania przez strony z polubownych metod rozwiązywania konfliktów. Ugoda pozasądowa, podobnie jak sądowa czy zawarta przed mediatorem, ma uchylić spór istniejący między stronami (zob. art. 917 k.c.) – w sposób samodzielny i bez angażowania sądu w długotrwałą oraz kosztowną procedurę. Charakter ugody zawartej przed pierwszym terminem rozprawy (czy została zawarta poza sądem, a dopiero później złożona do akt sprawy, czy też przed obliczem składu orzekającego bądź przed mediatorem) nie może mieć decydującego znaczenia dla zwrotu opłaty od pisma wszczynającego postępowanie w sprawie. Pierwszorzędne znaczenie powinno mieć dobrowolne zawarcie ugody między stronami i na tej podstawie winno zostać wydane postanowienie o kosztach sądowych – nie sam fakt cofnięcia pozwu,

w wyniku którego doszło do umorzenia postępowania. Polubowne załatwienie sprawy w drodze ugody pozasądowej jeszcze przed pierwszą rozprawą nie angażuje sądu, stanowi zatem wsparcie dla państwa, co powinno mieć także swoje odzwierciedlenie w przepisach prawa. Ukształtowanie normy przewidującej zwrot opłaty w omawianej sytuacji, także dla ugody pozasądowej, niewątpliwie sprzyjałoby specyfice tego porozumienia stron, a także zachęcałoby do sprawnego zawarcia ugody bez angażowania sądu.

Bibliografia

Akty prawne

- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, tekst jedn. Dz. U. z 2023 r. poz. 1360 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, tekst jedn. Dz. U. z 2023 r. poz. 1550 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, tekst jedn. Dz. U. z 2023 r. poz. 1144 z późn. zm.

Orzecznictwo

- Uchwała Sądu Najwyższego (7) z dnia 17 czerwca 1987 r., III CZP 87/86, OSN 1988, nr 2/3, poz. 24.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 18 grudnia 1985 r., III CZP 64/85, LEX nr 3194.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 21 października 2005 r., III CZP 75/05, OSNC 2006, nr 9, poz. 142.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 23 lutego 2018 r., III CZP 88/17, LEX nr 2445073.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 października 1969 r., II CR 508/69, OSPiKA 1971, nr 5, poz. 88.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 lutego 2004 r., I CK 178/03, LEX nr 163975.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 kwietnia 2018 r., II CSK 375/17, LEX nr 2490618.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 lutego 1974 r., II CR 697/73, niepubl.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 11 października 1995 r., I PRN 69/95, OSNP 1996, nr 8, poz. 119.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 5 lipca 2002 r., I PKN 172/01, OSNP 2004, nr 8, poz. 142.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12 kwietnia 2012 r., II CZ 208/11, LEX nr 1214570.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 21 lutego 2013 r., I ACa 794/12, LEX nr 1344212.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 26 listopada 2013 r., III APA 25/13, LEX nr 1402865.

- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 23 września 2016 r., I ACa 404/16, LEX nr 2137014.
- Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie z dnia 14 września 1992 r., III APz 2/92, OSA 1994, nr 2, poz. 5.
- Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 5 grudnia 2016 r., I ACz 2121/16, LEX nr 2207387.
- Postanowienie Sądu Okręgowego w Toruniu z dnia 12 września 2016 r., VI Gz 149/16, LEX nr 2111478.
- Postanowienie Sądu Okręgowego w Bydgoszczy z dnia 27 października 2016 r., VIII Gz 165/16, LEX nr 2157577.
- Postanowienie Sądu Okręgowego w Rzeszowie z dnia 1 lutego 2017 r., VI Gz 15/17, LEX nr 2245178.
- Postanowienie Sądu Okręgowego w Rzeszowie z dnia 24 lutego 2017 r., VI Gz 52/17, LEX nr 2266613.
- Postanowienie Sądu Okręgowego w Warszawie z dnia 12 czerwca 2017 r., XXIII Gz 90/17, LEX nr 2326635.
- Postanowienie Sądu Okręgowego w Toruniu z dnia 13 listopada 2017 r., VI Gz 232/17, LEX nr 2392231.
- Postanowienie Sądu Okręgowego w Toruniu z dnia 29 grudnia 2017 r., VI Gz 228/17, LEX nr 2421121.
- Postanowienie Sądu Okręgowego w Rzeszowie z dnia 16 stycznia 2018 r., VI Gz 329/17, LEX nr 2445567.

Literatura

- Buczkowski, P. (2010). Ugoda w prawie cywilnym materialnym i procesowym – wady i zalety. *Przeгляд Prawa Handlowego*, 5, 39–44.
- Feliga, P. (red.). (2023). *Ustawa o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Komentarz*. LEX/el.
- Gonera, K. (2012). *Ustawa o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Komentarz* (wyd. 4). Warszawa: Wydawnictwo LexisNexis.
- Miształ-Konecka, J. (2019). *Ugoda w postępowaniu cywilnym. Studium z zakresu prawa polskiego na tle prawa rzymskiego*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Morek, R. (2011). *Mediacja w sprawach cywilnych*. Warszawa: Ministerstwo Sprawiedliwości.
- Pyziak-Szafnicka, M. (2011). W: J. Panowicz-Lipska (red.), *Prawo zobowiązań – część szczegółowa*. Seria: System Prawa Prywatnego 8. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck.
- Szpunar, A. (1995). Z problematyki ugody w prawie cywilnym. *Przeгляд Sądowy*, 9, 4.

Zembrzuski, T. (red.). (2020). *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*. T. 1 i 2. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.

Streszczenie

„Nawet kiepska ugoda jest lepsza od najlepszego wyroku sądowego” (Morek, 2011, s. 86) – niniejsza teza wydaje się jak najbardziej uzasadniona, mając na uwadze nie tylko aspekty ekonomiczne, takie jak szybkość postępowania czy też jego koszty, ale także aspekty psychologiczne. Przyjmuje się bowiem, że zgodne porozumienie stron cechuje się większą motywacją do wykonania zobowiązań przez nich sformułowanych, niż te, które narzuca na nie sąd. W wypadku ugody powinny być realizowane interesy każdej ze stron (choćby w części), dlatego mogą się one czuć zwycięzcami. W obliczu długich postępowań sądowych oraz wiążących się z nimi wysokimi kosztami niezbędne jest implikowanie do procedury cywilnej alternatywnych metod rozstrzygnięcia sporów. Pomimo wzrastającego nacisku na przeprowadzenie reform, które nakłonią petentów do rozwiązywania sporów w drodze mediacji czy też ugody przed sądem, nowelizacji wymagają także unormowania dotyczące polubownego załatwienia sprawy na mocy ugody pozasądowej, kiedy spór już zawisł przed sądem, w szczególności w ustawie z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Ustawa, 2005). Podkreślenia wymaga, że dążenie do ugodowego załatwienia spraw cywilnych jest jedną z podstawowych funkcji sądu.

SŁOWA KLUCZOWE: ugoda, mediacje, ugoda sądowa, ugoda pozasądowa, alternatywne metody rozwiązywania sporów

Summary

“Even a poor settlement is better than the best court judgment” (Morek, 2011, p. 186) such a thesis seems to be the most justified, taking into account, in particular, economic aspects such as the speed of the procedure or its costs, but also psychological aspects. It is assumed that a concerted agreement of the parties is characterized by greater motivation to fulfil their obligations than those imposed on them by the court. In the face of long court proceedings and the associated high costs, it is necessary to imply alternative dispute resolution methods in civil procedure. Despite the increasing emphasis on reforms that will persuade applicants to resolve disputes by mediation or settlement before the court, the norms concerning amicable settlement by out-of-court settlement when the dispute is already pending before the court, in particular in the Act of 28 July 2005 on court costs in civil cases (Act, 2005), also need to be amended. It should be emphasized that striving for an amicable settlement of civil cases is one of the basic functions of a court.

KEYWORDS: settlement, mediation, court settlement, out-of-court settlement, alternative methods of dispute resolution

Nota o autorze

Karolina Kasprzak – doktorant, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji, Katedra Prawa Konstytucyjnego; adwokat; główne obszary działalności naukowej: prawo konstytucyjne oraz szeroko rozumiane prawo cywilne; e-mail: karolina.kasprzak@adwokatura.pl.

